

שִׁפְךָ חֲמַתְךָ עַל-הַגּוֹיִם

Pour Out Your Wrath Or Your Love?

Establishing the Authentic Text and Message of the
Haggadah

R' Shmuel Leshner

Congregation Ahavas Achim

Page from the illuminated Darmstadt Haggadah, Germany (1420)

Shefoch Chamascha (Haggadah from Mantua, Italy 1550)

*Shefoch Chamascha - Haggadah from Florence, Italy (1492)
Library of Congress Washington*

About The Haggados Above

The above Haggados are three of the oldest illustrated appearances of Shefoch Chamascha in a Haggadah I could find.

- 1) *Shefoch Chamascha* - Page from the illuminated Darmstadt Haggadah, Germany **(1420)** by Israel b. Meir of Heidelberg. An early 15th century manuscript copied around 1430 in square Ashkenazic script. Its decorations contain initial word panels, a few fully framed borders, and two full-page miniatures. The full-page miniature is the adaptation of medieval Christian iconography for the purposes of illustrating the importance of study and discussion in the celebration of the Passover Seder. Every figure (men and women) is holding a book, presumably a Haggadah, and is involved in discussing the Exodus from Egypt. The text on this page begins Psalm 79 verse 6. Original: Darmstadt, Hessische Landes-und Hochschulbibliothek
- 2) *Shefoch Chamascha* - Mantua, Italy **(1550)** This *Haggadah* appeared in a collection by Yosef Guttman who collected fifteen illustrated *Haggadah* manuscripts from the fifteenth century which all show a man on a donkey at *Shefoch Chamascha*.¹
- 3) *The Messianic Donkey* - Illustration by Yoel ben Shimon Florence, Italy **(1492)**. Library of Congress, Washington.

CONTENTS:

Part 1 - Where does *Shefoch Chamascha* come from?

Part 2 - *Shefoch Ahavascha* - Is it Authentic?

Part 3 - Classical Approaches to *Shefoch Chamascha*

Part 4 - Alternative Perspectives on the Vengefulness of *Shefoch Chamascha*

---

¹ See Eliezer Brodt, *The Cup for the Visitor: What lies behind the Kos Shel Eliyahu?*; The Messiah at the Seder—A Fifteenth Century Motif in Jewish Art, pp. 29-38 printed in *Sefer Rephael Mahaler* (1974), also see his *Hebrew manuscript Painting* (1978), pp. 98-99.; Betzalel Narkiss, “Illustration of the Washington Haggadah” (1478) in *Hebrew Illuminated manuscripts*, pp. 140-141,34.

www.seforimblog.com/2013/03/the-cup-for-visitor-what-lies-behind/

Part 1 - Where Does Shefoch Chamascha Come From?

1) הגדה של פסח	
Pour your wrath upon the nations that did not know You and upon the kingdoms that did not call upon Your Name! Since they have consumed Ya'akov and laid waste his habitation (Psalms 79:6-7). Pour out Your fury upon them and the fierceness of Your anger shall reach them (Psalms 69:25)! You shall pursue them with anger and eradicate them from under the skies of the Lord (Lamentations 3:66).	שִׁפּוֹךְ חַמְתְּךָ עַל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּךָ וְעַל־מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נְהוֹי הַשָּׁמוּ. שִׁפּוֹךְ־עֲלֵיהֶם זַעֲמֶךָ וְחָרוֹן אַפְּךָ יִשִּׁיגֵם. תִּרְדֹּף בְּאַף וּתְשַׁמְדֵם מִתַּחַת שָׁמַי ה'.

2) דרכי משה הקצר אורח חיים סימן תפ (1525 - 1572)
(א) והמנהג לומר קודם לא לנו שפוך חמתך וכו' וכן כתב הר"ן ריש ערבי פסחים (יט. ד"ה ערבי) משום דארבע כוסות נגד ארבע כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את האומות (עי' ירושלמי פ"י ה"א). כתב מהר"י ברין דנוהגים לפתוח הדלת כשאומרים שפוך משום דאיתא באור זרוע (ח"ב סי' רלד) שלא לנעול דלתות הבתים בליל פסח דליל שמורים הוא (עי' שמות יב מב, פסחים קט ב) וזהו אמונה בהקב"ה ובהבטחתו ובזכות הבטחה זו אנו נגאלים ולזה פותחים בשפוך הדלת כלומר על ידי זה ראוי לבוא משיח. וכתב מהר"י וייל (סי' קצג) ואין ראוי לומר רננו צדיקים (תהלים לג) שבסוף הלל הגדול כי אינו מן המזמור:

3) הר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף יט עמוד א (1380 - 1320)
מארבעה כוסות של יין. תקנו חכמים לארבע ברכות ארבעה כוסות כדי שתהא כל אחת על כוס אחד ועוד אמרו כנגד ארבעה כוסות התרעלה שעתיד הקב"ה להשקות את העובדי כוכבים ונראה שלפיכך נהגו לומר בכוס רביעי קודם ההלל שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך:

² ירמיהו פרק י' פסוק כה שם כתוב – "שפוך חמתך על הגוים". אבל בתהילים פרק עט פסוק ו כתוב "אל הגוים."

4) סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר פסח (875 - ?)³

ומוזגין כוס רביעי, ואומרין שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו. כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו.

5) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פסחים פרק י הלכה א

מניין לארבעה כוס ותרבי יוחנן בשם ר' בנייה כנגד ארבע גאולות [שמות ו] לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגומר והוצאתי והצלתיו גאלתי ולקחתי רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ארבעה כוסות של פרעה [בראשית מ יא יג] וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו וגו'. רבי לוי אמר כנגד ארבעה מלכיות **ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם** [ירמי' כה טו] כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החימה וגו'

6) תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק א הלכה ו

אלו ברכות שפותחין בהן בברוך כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפילה אין פותחין בהן בברוך. **התיב רבי ירמיה הרי גאולה**. שנייא היא דמר רבי יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא.

7) ספר מצוות גדול עשין סימן מא (1240)

בירושלמי דפ"ק דברכות (דף י, ב) אומר ברכה הסמוכה לחברתה חותמת בברוך ואינה פותחת [בברוך] ומקשה והרי גאולה, פירוש ברכת אשר גאלנו שאנו אומרים בליל פסח שפותחת בברוך אע"פ שסמוכה לברכת הלל, שסובר שיש לברך על קריאת הלל בליל פסח, ומתרחץ שאינה חשובה סמוכה משום [ד]ר' יוחנן דאמר אם שמע הלל בבית הכנסת יצא, ומקשה עוד והרי סופה, **פירוש שמתחיל שפוך וגומר הלל** וחותרם ואינו פותח אף על פי שאינה סמוכה שהרי הפסיק הסעודה א"ל שתיים הן אחת להבא ואחת לשעבר, פירוש שתי פעמים מברך על קריאת הלל אחת לשעבר לפני הסעודה ואחת להבא לאחר [ה]סעודה, ואינו מברך לגמור מפני הפסקת [ה]סעודה וכן אמרו בשם רב צמח גאון ובסדר רב עמרם, ומקשה [ו]עוד הרי הבדלה שכולן פותחות בברוך אף על פי שסמוכות הן ומתרחץ שאינן חשבות סמוכות דרבי מפזרן וחוזרן וכוללן, **ומורי רבינו יהודה⁴ כתב כי הירושלמי לא דבר כי אם במקום שאין מפסיקין בהלל כגון אדם שעושה הסדר בבית אחר, ומכל מקום מברך שתי פעמים מפני**

³ *Bio on R. Amram Gaon*

Rosh Yeshiva of the yeshiva in Sura flourished in the ninth century in Babylon and died ca. 875. He wrote many responsa. In response to a request from Spanish Jewry, R. Amram wrote out the text of the daily prayers, adding halakhic decisions, comments on customs, and other material. This work, called Seder Rav Amram Gaon, made its author famous in Spain and subsequently throughout the entire Jewish world, and it contributed greatly to the standardization of the text of the prayer book. Eventually many additions and textual changes were introduced into this work, so it is frequently difficult to recover its original text. In 1984 R. Gershom Harpanas published an edition in Bnei Brak based upon the first edition and upon Daniel Goldschmidt's earlier edition (Jerusalem, 1972, based on manuscripts and early printings), and this edition has been used in our database.

⁴ Is this R. Yehuda Sir Lion or is it R. Yehuda HaChasid who he quotes earlier as his Rebbi?

הפסקת שפוך לכך יש לברך עליו, אבל אנוש מפסיקין אותו בסעודה ולפי הכוסות אין לברך עליו (ברכות יד, א תד"ה ימים ע"ש) וכן עמא דבר:

**8) מחזור ויטרי הלכות פסח (עמ' 254 - 310) סימן צז
(?-1105)**

ואחר סעודתו יקח מן המצה פרוסה אשר תחת המפה ויאכל ויתן לכולם ויאכלו.... ומברכין ברכת המזון ושותין ומברכין על הגפן ועל פרי הגפן. ומוזגין כוס רביעי להלל. ויאמר שפוך חמתך על הגויים. הלל הגדול. המלך. נשמת כל חי. ומברכין בורא פרי הגפן ושותין ומברכין על הגפן ועל פרי הגפן. סליק סדר הילכות... היא האגדה:

...ומברכין ושותין וכל הסדר כאשר כת' למעלה: לאחר ברכת המזון אומ':

שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו. שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם: תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב. יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך י"י דוחה. יהי דרכם חושך וחלקקות ומלאך י"י רודפם. תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השבגמולם להם: האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך. תן להם מה תתן תן להם רחם משכל ושדים צומקים: תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי י"י.

Part 2 - Shefoch Ahavascha - Is It Authentic?

**9) The Rabbi Jonathan Sacks Haggada, p. 69-70
(2003)**

In one manuscript from Worms, 1521, there is a unique addition to the Haggadah, alongside *Pour Out Your Wrath*. It is a prayer of thanks for the righteous gentiles throughout history, who, rather than persecuting Jews, befriended them and protected them at times of danger.

**10) *Hatza'ah L'Seder*⁵
(2000)**

A piyyut which exhibits a different attitude to non-Jews (found in a Haggadah manuscript from the early 16th century):

***Pour out your love on the nations who know You.
And on kingdoms who call Your name.***

⁵ An Israeli Haggadah published by the staff of the Midrasha at Oranim Teachers' College. Also see Hartman's Haggadah (pages 142-143) and *A Different Night* (1997)

*For the good which they do for the seed of Jacob.
And they shield Your people Israel from their enemies.
May they merit to see the good of Your chosen }
And to rejoice in the joy of Your nation.*

**11) *Pour Out Thy Love Upon the Nations and Miriam at the Seder-Updated, Alan Brill⁶*
(2010)**

This prayer was first published by the bibliographer Naftali Ben-Menahem in 1963. It was supposedly discovered by Rabbi Hayyim Bloch (1881-ca. 1970) in a beautiful manuscript on parchment from the estate of Rabbi Shimshon Wertheimer (1658-1724). The Haggadah was supposed to have been edited in Worms in 1521 by “R. Yehudah ben R. Yekutiel, the grandson of Rashi”, but the manuscript was lost during the Holocaust.

Years ago before the computerized library age, I was asked to check if a certain library in Europe possibly had a copy of a small book “*Shefokh Ahavatkha*” by Hayyim Bloch, the famous Neturei Karta forger. Bloch claimed in another work that he wrote such work and it provided evidence for a medieval tradition of “Pour out thy Love upon the nations.” Since he forged the Anti-Zionist letters and was involved in the Kherson forgeries, it was more of a wild goose chase. What is interesting is that in recent years both the Mekhon Hartman Haggadah and the Midrasha Oranim include the forged version in their haggadot, with a very mild caveat that “scholars debate the issue.” They like the universal sentiment regardless of its source.

However, a number of scholars have pointed out that this prayer was probably invented by Hayyim Bloch himself, who was born in Galicia and later moved to Vienna (ca. 1917) and New York (1939). He was one of the rabbis who published the Kherson letters attributed to the Besht and his disciples, which later turned out to be forgeries. He also published a letter from the Maharal of Prague, whose authenticity was already disproved by Gershom Scholem. Finally, from 1959-1965 he published three volumes containing over 300 letters of great rabbis opposed to Zionism, but Rabbi Shemuel Hacoheh Weingarten has proved that these “letters” were invented by Rabbi Bloch himself.

...Therefore, we may assume that “*Shefokh Ahavatkha*” was not composed in Worms in 1521, but rather by Rabbi Hayyim Bloch ca. 1963.

**12) ר' משה חיים בלאך, היכל לדברי חז"ל עמוד 590
(1881 - 1973)**

נוסח זה מצאתי ב"הגדה של פסח" מעזבונו של השר הגאון הצדיק ר' שמשון ווערטהיימער ז"ל (1658 - 1724)
מווינה:...

⁶<https://kavvanah.wordpress.com/2010/03/23/pour-out-thy-love-upon-the-nations-and-miriam-at-the-seder/>

”שפוך אהבתך על הגוים אשר ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך קוראים בגלל חסדים שהם עושים עם זרע יעקב ומגינים על עמך ישראל מפני אוכליהם, יזכו לראות בטובת בחיריך ולשמוח בשמחת גויך”

See the Original Text of the Haggadah Below:

13) ר' משה חיים בלאך, היכל לדברי חז"ל עמוד 590
(1881 - 1973)

**שפוך אהבתך על הגוים אשר ידעוך ועל ממלכות
אשר בשמך קוראים בגלל חסדים שהם
עושים עם זרע יעקב ומגינים על עמך
ישראל מפני אוכליהם, יזכו לראות בטובת
בחיריך ולשמוח בשמחת גויך ***

* נוסח זה מצאתי בהגדה של פסח מקובל

של השר הגאון הצדיק ר' שמשון ווערטהיימער ז"ל
(1658—1724) מחינה בכתב יד מסואר וציורים נטלאים
על גבי קלף. והיתה הגדה זו בידי אחר מיניני הגאון
השר, קצין צבא גבוה והרשה לי לעשות ממנה תצלומים.
ברשותו של בעל ההגדה כתבתי באריכות על נוסח
זה בספרי „דער יודענהאָסט“, גם הבאתי תצלום ממנו.
נמצאו בהגדה זו סומונים שאינם נמצאים בהגדה שלנו
וגם שינויים הרבה בנוסתאות. התצלומים שהיו בידי
נפלו בימי הזעם לידי הגשטפּה. מי יודע לאן נתגלגלה
הגדה יקרת ערך זו בשנות תורו ובוהו אחר שאותו
הקצין היה בימי הכבוש כמעט בן מאה שנה. ההגדה
נערכה בווארמס בשנת רפ"א מאיש אחד החותם בשם
„יהודה ב"ר יקותיאל, נכד רש"י“. בין מעט הכתבים
שנשארו בידי מחורבן חיינה מצאתי הסתקא שרשמתי
עליה שתי הנוסתאות „שפוך“.

13 תהלים - עט:ו-ח	
Pour out Your fury on the nations that do not know You, upon the kingdoms that do not invoke Your name,	שִׁפֹּךְ חַמַּתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ:

Part 3 - Classical Approaches to Shefoch Chamascha

14 ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה (1340 - ?)
ולאחר ששותה כוס של ברכת המזון מוזגין לו כוס רביעי וגומר עליו את ההלל. ואומר במדרש תהלים (קי"ג, ג) הקוראין צריכין שיהי' ג' כדי שיאמר אחד לשניהם הודו. ולמדנו מזה שמצוה מן המובחר לחזור אחר שלשה בקראת ההלל כדי שיאמר אחד לשנים הודו. וכתב הרא"ש ואם א"א בשלשה יספיקו לו אשתו ובנו קטן. והטעם שנהגו לומר בתחלה פסוק שפוך חמתך אל הגוים אשר לא וגו' מפני שארבע כוסות אלו הם כנגד ארבע כוסות של פורענות שעתידי הקב"ה להשקות את העכו"ם כמו שאמרנו למעלה. ואנו אומרים על כוס רביעי לפני הקב"ה בזה הכוס אנו משלימין המצוה מעתה עשה מה שהבטחתינו לשפוך אותם ד' כוסות של פורענות על העכו"ם.

16 רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפ סעיף א (1525 - 1572)
הגה: וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו (ר"ן פרק ע"פ) ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על המכחשים בה' (מהרי"ב), וכן נוהגין. ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. (רמב"ם והמגיד פ"ח).

17 בית הבחירה (מאירי) מסכת פסחים דף צט עמוד ב (1249 - 1306)
ובירושלמי רמזו בהם כנגד ארבע כוסות שנאמרו בענין פרעה בפרשת שר המשקים והם וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידי שענינם היה סבה לגאולת מצרים וכן פרשוהו כנגד ארבע מלכיות שנשתעבדו בישראל והם הנמשלים בדניאל לחיות רעות ורמז להשקותם ארבע כוסות קח את כוס [היין] החימה [ירמי' כ"ה ט"ו] כוס זהב בבל ביד ה' [ירמי' נ"א ז'] ורוח זלעפות מנת כוסם [תהלים י"א ז'] כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזהאך שמריה ימצו ישתו וכו' [שם ע"ה ט'] ועל רמז דבר זה תקנו בכוס רביעי שפוך חמתך על הגוים וכו' ויש מפרשים בו על שם שאנו רגילים להודות ולהכיר טובה למי שגמלנו עד שאחר אכילה אנו מודים ומברכים <u>ואותם שאוכלים אותנו בכל פה דורסים ואוכלים ואין בפייהם שבח לשם</u> והם שנאמר עליהם אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו ועל זה נהגו לומר שפוך חמתך על הגוים אשר לא

ידעוך ועל הממלכות אשר בשמך לא קראו רמז לאמרו על אכילתם ה' לא קראו ואמרו עוד בתלמוד המערב וכנגדם עתיד הקב"ה להשקות לישראל ארבע כוסות של נחמה ה' מנת חלקי וכוסי כוסי רויה כוס ישועות אשא תרין כלומר שמלת ישועות משמע תרין ואפשר שלאנזכרו אלא שלש לרמז גאולה שלישית עד שיהא בהם רמז לגאולה משלש גליות:

**18) שו"ת ציץ אליעזר חלק יח סימן כח
(1915 - 2006)**

ועוד זאת, דכחילוקו של הלבוש, מצינו שמחלק גם בספר סדר היום להר"מ בן מכיר ז"ל, דבסדר ההגדה וכוונתה, מדי דבר על מה שראו לחלק את ההלל חלק ממנו עם ההגדה קודם סעודה, וחלק אחר הסעודה בכוס ד', כותב בד"ה עוד, וז"ל: עוד אפשר לתת טעם אחר נכון שענין חלק אחד מדבר מענין יציאת מצרים וכו', ועל זה אנו אומרים אותו עם ההגדה על כוס שני שכולו ענין יציאת מצרים. אבל חלק הב' של ההלל מדבר בגאולות העתידות וכו' ועל זה אנו מתחילין שפוך חמתך וכו', וכל זה אנו אומרים על כוס ד' שרומז לגאולה העתידה וכו' עכ"ל.

**19) ביאור הגר"א אורח חיים סימן תפ
(1720 - 1797)**

וי"א שיש כו'. משום דלא לנו מדבר מחבלי משיח וגוג ומגוג כמ"ש שם קי"ח א':

Part 4 - Alternative Perspectives on the Vengefulness of Shefoch Chamascha

Rabbi Menachem Mendel Kasher (1895 - 1983)

20) הרב מנחם מנדל כשר, הגדה שלמה עמוד 180 (1954)

יש אומרים כי פתיחת הדלת לפני אמירת "שפוך" הונהגה בתקופות הרדיפות, שהיו יוצאים לראות אם אין מסור עומד ליד הדלת ומקשיב לפסוקי הפורענות על הגוים.

21) ר' צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות עא (1823 - 1900)

אין לבקש לראות רעת אדם ואפילו רשע, כמו שאמרו ז"ל (ברכות י' א) יתמו חוטאים אין כתיב. וזהו ברע לשמים, אבל רע לבריות ענשו מדה כנגד מדה שמותר לבקש רעתו גם כן, וכמו שמצינו באלישע שקילל לנערים מפני שהם זלזלוהו לפי שריפא למים ועשה טובה לבריות והם חפצים יותר ברעתם כמו שאמרו ז"ל (סוטה מ"ו: ורש"י שם) לכן היה רשאי לקללם וכן דוד המלך ע"ה שקילל אויביו במזמור ק"ט פירש שם בשביל שהיו מריעים לו ואמר ויאהב קללה ותבואהו מדה כנגד מדה מפני שאהב זה. וכן השם יתברך אמר ומקללך אאור, אבל בלאו הכי אין מקלל לאדם. ומכל מקום גם בזה מצינו דאלישע נענש על זה כמו שאמרו בסוטה (מ"ז א) ובסנהדרין (ק"ז ב) ומלבד זה גם כן לא לכל אדם הותר שהרי אמרו ז"ל באלישע (סוטה שם) ויראם ראה שאין וכו' ומי שאינו בעל רוח הקודש אפשר שהנגיעה מעוררתו:

The Inquisition Interrupts A Secret Seder
an 1892 painting by Moshe Maimon

In Spain, the conversion of the Maranos to Christianity soon became suspect, resulting in several waves of severe persecution against them, in which thousands died. The Spanish Inquisition was instituted in the late fifteenth century to expose Marranos whose Christianity was insincere, and the expulsion of the Jews from Spain in 1492 resulted in part from accusations that Jews were tempting the Marranos to sin by reverting to Judaism.⁷

(22) שמות פרק ה פסוק א	
<p>Afterward Moses and Aaron went and said to Pharaoh, “Thus says the LORD, the God of Israel: Let My people go that they may celebrate a festival for Me in the wilderness.”</p> <p>But Pharaoh said, “Who is the LORD that I should heed Him and let Israel go? I do not know the LORD, nor will I let Israel go.”</p>	<p>וְאַחֲרַיִם בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיְחַגּוּ לִי בַמִּדְבָּר:</p> <p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלִי לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־ה' וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח:</p>

⁷ <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Marrano>

23) רמב"ן פרשת בא פרק יג פסוק טז
(1194 - 1270)

...ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא (ירמ' ה יב), ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג יא), ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כולם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלקים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כלה:

ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ח יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם ואמר (שם ט כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה:

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו) ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא.) אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, ושנעשה סכה בכל שנה:

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים. כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב) ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט כג-כד) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם, שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ועוד אפרש זה בעזרת השם (ויקרא כו יא)